

ВИПЕРЕДЖУВАЛЬНА МОДЕЛЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ – КЛЮЧОВИЙ ТРЕНД РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ДЛЯ ПОВОЄННИХ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ, СУСПІЛЬСТВА, ЕКОНОМІКИ

Єрмоленко А.Б., доцент кафедри методики професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО УМО НАПН України, кандидат політичних наук, доцент (*м. Біла Церква Київської обл.*)

Сьогодні розвиток нашого суспільства, як і світу в цілому, характеризується прискореними темпами трансформацій, розширенням можливостей цифровізації та роботизації, стрімким технологічним проривом, високим рівнем загроз та невизначеністю. Дослідники фіксують фундаментальні зміни ринку праці. Виконання робочих завдань стає автоматизованим, штучний інтелект займає робочі місця людей, змінюються очікування роботодавців від співробітників.

Ці зміни підштовхують до нестандартних рішень і змушують працювати в умовах безпрецедентних ризиків, дестабілізації та соціальних потрясінь. Темп цих змін наростає, як і жорсткість конкуренції в боротьбі за «таланти». При цьому саме значення терміну «талант» більше не несе в собі те ж значення, що 10 років тому. Перспективи розвитку ринку праці: ролі, компетентності та посади чітко не визначені [2].

Як влучно охарактеризував поточний момент Валерій Пекар: «Світ став передбачуваний, ми вже пристосувалися до нової реальності.» Життєдіяльність суспільства характеризується системною кризою: військова, епідеміологічна, економічна, політична, управлінська, культурна, етична. З іншого боку, криза не спростовує тенденції, які спостерігалися до її початку, а навпаки – сильно їх прискорює. Це означає, що вивчаючи тренди, можна спрогнозувати перспективи ринку праці. Під час кризи – з одного боку перманентні виклики, а з іншого – всі тренди стають більш очевидними [4].

Розглянемо основні глобальні тенденції і тренди пов'язані з ринком праці. Технологічний прогрес: автоматизація, роботизація і штучний інтелект, що стрімко

розвиваються, суттєво перетворюють якість і кількість доступних робочих місць. Технології здатні полегшити життя людині, підвищити продуктивність, рівень і тривалість життя. При цьому вони загрожують соціальній стабільності, здатні викликати політичну й економічну напруженість, якщо економічні блага не розподілені рівномірно [2].

Демографічні зрушення: населення світу старіє, що спричиняє тиск на бізнес, соціальні інститути та економіку. Збільшення тривалості життя впливає на бізнес-моделі, амбіції цінних співробітників і витрати на пенсійне забезпечення. Співробітники похилого віку будуть змушені освоювати нові навички щоб працювати.

Дефіцит ресурсів і зміни клімату: до 2030 року прогнозований попит на енергію і воду зросте на 50 % і 40 % відповідно. Для задоволення потреб будуть створені нові робочі місця в таких сферах, як виробництво альтернативної енергії, нові технології, розробка нової продукції. В нашій країні це питання загострилося широкомасштабною війною з росією. В умовах цілеспрямованого знищення агресором енергетичної інфраструктури варто максимально використати незадіяні раніше альтернативні джерела енергетичного забезпечення України. У цьому контексті значними можливостями володіють аграрний сектор та переробна промисловість, використання біоенергетичного потенціалу яких дозволить принаймні частково замінити традиційні види енергії альтернативними як на національному, так і на місцевому рівнях споживання. Так, за даними Енергетичного балансу України, у виробництві теплової енергії частка біопалива та відходів у 2020 р. не досягала 5 %, тоді як у Швеції вона становить 60 %, Австрії – 31 %, Фінляндії – 27 %, Латвії – 15 % [1].

Зазначені тенденції визначають те, як буде виглядати модель ринку праці в майбутньому, але не від них залежить, які риси він буде набувати в конкретний момент часу. Специфіку визначатиме те, як люди будуть реагувати на виклики і можливості, які несуть із собою глобальні тенденції. Ціннісні орієнтири поколінь, народів, населення країн будуть визначати мету і потенціал застосування прогнозованого інструментарію.

Як результат трансформацій і тенденцій розвитку ринку праці формуються нові тренди у сфері освіти, запитів роботодавців і загалом, розвитку людського капіталу. Розглянемо деякі з них [4].

Цифровізація – нова свобода. Відбувається зміна стилю життя: менше власності, менше приватності, вище швидкість, зміна сприйняття часу і простору, зміна меж між особистим і робочим, зміна меж між компанією та екосистемою, свобода доступу до інформації та етика даних, перехід від колективу до персоналій.

Індустрія 4.0 – нові професії. Величезна кількість технологій, які вже давно набрали силу, комбінуючись створюють нову реальність – штучний інтелект, діджитал навчання, доповнену реальність, інтернет речей. Сенсори повсюди: фізичний і цифровий світи об'єднуються, а Smart Factory дають оперативне управління діями працівників без жодної рутини.

Міленіали – нові люди. Уже у 2025 році 75% робочої сили будуть складати міленіали. Це люди з цінностями, яких не мотивують гроші, їм дуже потрібна свобода і гнучкість замість стабільності, а також покликання щоб зростати та реалізовуватися. Поряд з цим поколінням на ринок праці виходять хоумлендери, їх ще називають зумери. Це молоде покоління: цифрове, глобальне, соціальне, мобільне та візуальне. Вони звикли бути в напруженні, живуть у світі терактів, війни, пандемії, екологічних небезпек. Відповідно, у першу чергу переймаються захистом від хронічного стресу, тоді як для інших поколінь це було просто красивими словами. Позитивна психологічна атмосфера, компетентність щодо психологічної самопомоги є їх пріоритетами.

В контексті зазначеного, ще один трен – життестійкість. Людина не може не зазнавати поразки, стресів, ігнорувати оточуючі виклики. Але сьогодні важливим є подолання їх та повернення до ефективної життєдіяльності. Основними складовими життестійкості людини є візія, самовладання, міркування, здоров'я, завзятість і співпраця.

Гнучкість – нова культура. Йде мова про гнучкий графік, мобільність та віддалену роботу, новий офіс, а набір навичок стає важливішим за посади. Актуальності набувають наступні компетентності:

крос-функціональність (для більшості вакансій недостатньо мати ґрунтовні знання з однієї сфери, варто володіти знаннями з декількох галузей, а також іноземними мовами);

мобільність (готовність до зміни сфери діяльності та навіть місця проживання);

нові форми зайнятості (фріланс, аутстафінг та ін.) тощо.

Звичайно одним із стабілізуючих трендів є нова освіта. Нові навички з'являються щотижня. Однак ключовими навичками майбутнього будуть: комплексне розв'язання проблем, проактивне пізнання, критичне мислення, креативність, переконливість, прикладна уява, комунікація, емпатія та колективна робота, адаптивність, клієнтоорієнтованість, вміння переучуватися, навчати організацію, а не людей, тощо.

Запит бізнесу і ринку праці. Коротко про деякі проміжкові результати дослідження "Майбутнє української робочої сили", яке проводиться "Центром прикладних досліджень" у партнерстві з "Економічною правдою" за підтримки "Центру міжнародного приватного підприємництва" (CIPE) [5].

Процес старіння населення України буде прискорюватися (станом на 1 січня 2022 р. середній вік в Україні становив 42,2 роки), що зменшить потенціал робочої сили. В умовах несприятливого демографічного розвитку освіта відіграє вирішальну роль у формуванні людського капіталу. Ефективна система освіти, перепідготовки та професійного розвитку може компенсувати дефіцит робочої сили. Поряд з цим, війна прискорила знецінення людського капіталу, спричинивши значну колективну психологічну травму, яка ще довго впливатиме на психічне та фізичне здоров'я людей, що у свою чергу вплине на продуктивність праці. Проте, інвестиції в людський капітал, такі як програми перепідготовки дорослих, компенсаторні механізми психологічних травм лише зараз привернули увагу держави та суспільства.

За даними Державної служби зайнятості, однією з головних проблем на ринку праці є професійно-кваліфікаційний дисбаланс і певні диспропорції між попитом і пропозицією робочої сили. Сьогодні роботодавці мають найбільший попит на кваліфікованих робітників фізичної праці. Проте серед зареєстрованих

безробітних 43% мають вищу освіту, а в деяких великих містах ця кількість досягає 60% і вище. Проблема – невідповідність поточного стану підготовки робочої сили потребам економіки. Освітні плани та програми підготовки робочої сили, розроблені ще до війни, не змінювались, що ускладнює пристосування до сучасних вимог ринку [6].

Для стабілізації чисельності та продуктивності робочої сили необхідно визначити пріоритетність підготовки спеціалістів насамперед в економічних секторах, які потребують відновлення. Цей процес держава має здійснювати у тісній координації з бізнесом, який окрім непрогнозованої ситуації через війну, також відчуває знаний кадровий голод.

В рамках дослідження було проведено онлайн-опитування представників малого та середнього бізнесу щодо тих проблем, з якими вони стикаються у пошуку та підвищенні кваліфікації робочої сили. Опитування демонструє, що майже всі приватні підприємства стикаються з нестачею працівників. Насамперед бізнес відчуває дефіцит кваліфікованої робочої сили. Майже 80% респондентів повністю або частково згодні з тим, що нестача кваліфікованої робочої сили є основною перешкодою для економічного зростання України [5].

Щоб усунути прогалину в навичках, 52% опитаних проводять навчання для своїх співробітників, 40% наймають нових співробітників, а 33% залучають підрядників. Ці цифри якраз актуалізують раніше зазначені тренди та створюють запит до формування нових компетентностей (крос-функціональність, мобільність, аутстафінг, тощо).

Під час індивідуальних інтерв'ю бізнесмени підкреслювали, що вимушені були самостійно тренувати та підвищувати кваліфікацію своїх співробітників. Причина – невідповідність системи освіти поточним запитам роботодавців. Майже 80% опитаних не вважають сучасну систему освіти в Україні ефективною для підготовки кваліфікованих кадрів. Навіть в умовах війни 49% представників малого та середнього бізнесу планують навчати та підвищувати кваліфікацію своїх працівників у короткостроковій перспективі, а 67% – у середньостроковій та довгостроковій.

Таким чином, на поточний момент у вітчизняній економіці під впливом певних дестабілізуючих факторів сформувався професійно-кваліфікаційний дисбаланс і певні диспропорції між запитом і пропозицією робочої сили. Шокуючий фактор перманентних викликів та широкомасштабної війни на сьогодні певним чином нейтралізовано. Проте це не означає, що він подоланий, в подальшому без належних компенсаторних рішень він може прогресувати з більшою потужністю. Тенденції притаманні ринку праці та тренди розвитку людського капіталу сьогодні є чіткими і стабільними. Така ситуація створює підґрунтя для формування і розвитку випереджувальної моделі вітчизняної освіти та розвитку національних цінностей. З одного боку вона стане компенсаторним механізмом для подолання викликів та ризиків, а з іншого важливим сегментом розвитку людського капіталу для повоєнних потреб особистості, суспільства, економіки.

Список літератури:

1. Біоенергетичний потенціал аграрного сектору і промисловості - джерело енергетичної стійкості України. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bioenerhetychnyy-potentsial-ahrarnoho-sektoru-i-promyslovosti-dzherelo>
2. Майбутнє ринку праці: Протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf>
3. Пищуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
4. Ринок праці України: сьогодні і тенденції майбутнього. URL: <https://eba.com.ua/rynok-pratsi-ukrayiny-sogodennya-i-tendentsiyi-majbutnogo/>
5. Робоча сила в Україні: як війна впливає на її майбутнє? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/06/8/700951/>
6. Яких працівників потребують українські роботодавці сьогодні та яку зарплату готові платити? - Державна служба зайнятості інформує. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yakykh-pratsivnykiv-potrebuiut-ukrainski-robotodavtsi-sohodni-ta-iaku-zarplatu-hotovi-platyty-derzhavna-sluzhba-zainiatosti>